

Dvě studie o významu kriminalní statistiky pro reformu trestního práva.

Příspěvek k nauce o methodách vědy trestní.

Napsal profesor Dr. *Jaroslav Kallab*.¹⁾

Statistická ústřední komisse předkládá od r. 1885 (za rok 1882), tedy téměř po třicet let ročně výkazy o činnosti trestních soudů pod názvem „výsledky výkonu trestního práva“, v nichž dospěla do r. 1909. Přehlížíme-li literaturu, jež těmito „výsledky“ se obírá, neubráníme se pochybnostem, zda skutečně značná práce, jež nejen statistickým úřadem, nýbrž i všemi státními zastupitelstvy a okresními soudy jest vynakládána na sbírání dat tu uveřejňovaných, jest ve správném poměru k zisku, jež z těchto statistických publikací má theorie i praxe. Otázka tato vtírá se zvláště nyní, kdy opět, jak se zdá, se vážně musíme připravovati na nový trestní zákoník, a kdy téměř denně se setkáváme s publikacemi, jež na tuto chystanou reformu trestního práva se vztahují. Stopujeme-li totiž tyto návrhy a kritiky *de lege ferenda*, vidíme, že poměrně velmi málo, a to jen mimochodem se těží z materiálu uloženého ve statistických výkazech. Nebylo by tedy divu, kdyby zvláště z řad praktiků, na jejichž bedrech spočívá největší tíže zdoluhavé práce statistické, ozval se hlas, projevující pochybnosti, je-li třeba výkazy rozšiřovati přes okruh úkoly justiční správy daný, když při reformě práva tak málo se z nich těží.

Vedle těchto praktiků obávám se i dosti silné a významné skupiny theoretiků, kteří by z tohoto přezírání kriminalní statistiky mohli vážné námitky čerpati proti celému směru ve vědě trestní. Obávám se totiž, že zastancové klassické školy práva trestního vytknou positivistům, že přes dovolávání se praktických zkušeností a vytýkání apriorismu druhé straně, metody statistické nepoužívají nyní, když právě jde o reformu trestního práva, k opodstatnění svých názorů mnohem častěji, než zastanci směru klassického.

Jen nepatrný zájem, kterému vůbec zkoumání kriminalně statistické se těší, vysvětluje, že otázka po významu kriminalní

¹⁾ V hlavních rysech předneseno v Právnické jednotě 25. dubna 1912.

statistiky pro reformu trestního práva nebyla, pokud přehlédnouti mohu, v poslední době²⁾ podrobena hlubší úvaze, ač bychom si od ní vedle zisku pro mladou doposud vědu kriminální metodologie slibovali právě v přítomné době i nemalý prospěch praktický.

Chystaná změna trestního práva bude totiž míti podstatný důsledek pro zkoumání kriminálně-statistická. Nebudeť možno data nová, odsouzení na základě nového trestního zákona se týkající, srovnávati s daty starými. Poněvadž pak teprve na základě pozorování několika let se týkajícího možno přibližně spolehlivé úsudky si tvořiti, uplyne řada let, než budeme moci ze statistických výkazů nových těžiti. Na druhé straně statistika dosavadní bude knihou v sobě uzavřenou. Výsledky z ní vytěžené bude možno jen dosti složitým postupem srovnávati s výtěžky z nové statistiky.

Nebude-li tedy již bez toho možno novou kriminální statistiku pokládati za pouhé pokračování statistiky staré, bude jistě velmi radno vzácné této příležitosti se chopiti a *revidovati při příležitosti změny trestního práva také kriminální statistiku*.

Podobná reforma předpokládala by důkladnou revisi vztahu mezi kriminální statistikou a ostatními obory kriminologie, jmenovitě kriminální politikou, a to jak se stanoviska statistiků, tak se stanoviska kriminologů. Jen součinností těchto dvou oborů vědních bude možno dojíti k účelné kriminální statistice.

Podnikaje pokus, upozorniti na tuto theoreticky zajímavou i prakticky důležitou otázku, vybírám ze souboru otázek tu se naskytajících dvě, jež k první orientaci se mi zdají zvláště závažnými. Totiž: Jaký asi byl dosavadní vztah mezi kriminální statistikou a reformou trestního práva, a která statisticky zjištělná jednotka by měla býti východiskem kriminální statistiky pro reformu trestního práva významné.

* * *

²⁾ Ze starších v. *Abegg*: Über die Bedeutung der sogenannten Criminalstatistik für die Wissenschaft und die Gesetzgebung im Gebiete des Strafrechts (1863) *Fuld*: Einfluß der Kriminalstatistik auf Strafgesetzgebung und Strafrechtswissenschaft. *Goldt. Arch.* XXXIII. (1885) str. 220. n. *von Scheel*: Zur Einführung in die Kriminalstatistik. *Allgem. statist. Archiv* 1890, str. 185. n. *Mischler*: Zur Organisation und Methodik der Criminalstatistik. *Stat. Monatsschrift* XVI. (1890), str. 193. n.

I.

První počátky soustavného sbírání dat kriminalně statistických nalézáme ke konci 18. století. Utužení ústřední státní správy dalo asi vzniknouti potřebě po přehledu o činnosti podřízených organů. Zajímavě však jest, že při tom již přihlíženo bylo k cílům kriminalně-politickým, k zlepšení trestního práva.

V čele všech států stojí tu *Rakousko*. Řád soudů trestních (Criminalgerichtsordnung) ze dne 17. června 1788. sb. z. j. čís. 848. stanoví totiž v § 295. všeobecně, že každý trestní soud má každé tři měsíce vrchnímu soudu trestnímu předkládati tabellu o všech vyšetřováních. V tabelle této ovšem mimo jméno a stav obviněného měla býti vyznačována data rázu processualného a správního, jako den dodání obviněného, jeho výslechnů, rozsudku a pod. Z těchto tabell pak vrchní soud trestní sestavoval ročně hlavní tabellu. Zajímavé však je, že dle § 298. měl vrchní soud trestní ve zprávě, s níž tabellu nejvyššímu justičnímu úřadu předkládal, „pečlivě a rozvážně uvéstí stoupání a klesání zločinů, jeho hlavní příčiny, pokud se naskytla příležitost je zjistiti, píli a nepíli trestních soudů, všechna případná pozorování, jež by ke zlepšení trestnictví vésti mohla, aby nejvyšší úřad také se své strany důkladné znalosti celku nabýti, a obecně užitečnými opatřeními se zabývati mohl.“

Výsledky těchto kriminalně statistických prací nebyly uveřejňovány oficielně — týkáť se první oficielní kriminalní statistika rakouská let 1845—48. — soukromé zprávy z nich nalézáme však již v prvním obšírnějším spise, jenž srovnávací kriminalní statistikou se zabýval, v *Queteletově Physique social* z r. 1835.³⁾

Podobné výkazy zavedeny též v Prusku, kde data z r. 1817—24. uveřejnil *Merker* pod nadpisem pro tehdejší nazírání na úkoly kriminalní statistiky jistě charakteristickým: *Beiträge zur Erleichterung des Gelingens der praktischen Polizei*.

Důvěru, jakou tehdejší doba měla ve výsledky zkoumání kriminalně statistického, prozrazuje zvláště usnesení poslanecké sněmovny anglické z r. 1819., jež zřídila, jednajíc o otázce omezení

³⁾ Dle udání autorova jsou převzata z Bulletin des sciences z r. 1829; původ těchto dat dále stopovati mně nebylo možno. Tatáž data uveřejnil *Quetelet* i v II. vydání svého díla (*Physique sociale ou Essai sur le développement des facultés de l'homme*. 1869) II. sv., str. 283.

trestu smrti, zvláštní komisi, jež měla sebrati data, týkající se obžalob pro zločiny, na něž je trest smrti, odsouzení, a výkonu tohoto trestu. Historicky svrchovaně poutavá tato kriminalně statistická práce, jež, pokud jde o Londýn, sahá až do r. 1700. je zvláště zajímavá tím, že referent, jenž o zprávě této komise pojednává v časopise *Quarterly Review* z r. 1821⁴⁾, již varuje před ukvapeným souzením ze statistických dat, upozorňuje na množství příčin vedlejších, jež statisticky zachytiti nelze, při tom však přece prohlašuje, že jen státník, jenž bedlivě uváží objektivně zjistitelná data zjevu, do něhož svým opatřením chce zasáhnouti, má čáku, že se udrží na správné cestě.

Tyto skrovné počátky kriminalně statistické byly daleko předstiženy kriminalní statistikou francouzskou. Francie počíná v r. 1827. pod redakcí *Guerryho* (de Champneuf) vydávati *Compte général de la justice criminelle en France* v r. 1825. na základě organisace tak dokonalé, že po více než padesát let francouzská kriminalní statistika byla vzorem od ostatních států ani z daleka nedostiženým. K tomu ovšem bylo třeba větší důvěry v kriminalní statistiku, než prozrazuje právě citovaný anglický autor z r. 1821. A také skutečně úkoly, jež hned v prvním svazku francouzská kriminalní statistika si vytkla, nebyly skrovné. Měla srovnáním výsledků různých let přispěti k poznání okolností, jež spolupůsobí k zvyšování a snižování kriminality, měla ukazovati, zda hospodářské reformy vlády Ludvíka XVIII. působily na snížení kriminality a býti popudem k reformám dalším, měla zvláště soudy nabádati k tomu, aby napodobily opatření jinde se osvědčivší. Zákonodárci pak měla ukazovati prospěch a vady jeho opatření. „La connaissance exacte des faits est un des premiers besoins de notre forme du gouvernement en substituant les lumières positives et sûres de l'expérience aux vagues des théories“.

Tato, pro vedoucí tehdy proudy ve Francii jistě charakteristická reakce pozitivismu proti racionalismu nápadně kontrastuje s vědeckým ohlasem, jehož se kriminalní statistice dostalo.

Z kriminalních statistik totiž v přední řadě nečerpali, jak patrně autorové statistiky očekávali, socialní politikové, nýbrž

⁴⁾ Report from the Select Committee on Criminal Laws etc. ordered by the House of Commons to be printed 8 th. July 1819. *Quarterly Review* XXIV. 1821, str. 195. n.

učenci, na něž bychom asi v prvním okamžiku nejméně myslili, totiž matematikové.

Obsáhlý spis *Guerryho* z r. 1834. *Essay sur la statistique morale de la France*⁵⁾, starší spisy *Ducpétiaux-ův* (*De la justice de prévoyance et particulièrement de l'influence de la misère et de l'aisance, de l'ignorance et de l'instruction sur le nombre des crimes* (1827)), *de Candolle-ův* (*Considération sur les statistiques des délits* (1830) a akademií věd duchovních a politických (*Séances et Travaux de l'Académie des Sciences morales et politiques* v l. 1842, 43, 46 a 47) uveřejňované zprávy *Benoistona de Châteauneuf* a *Fayeta* ani z daleka tak nepůsobily na rozvoj kriminalní statistiky, jako v r. 1833. v Bruselu vydaný spisek *Queteletův*: *Recherches sur le penchant au crime*, k němuž se řadí v r. 1837. *Poissonovy* *Recherches sur la probabilité des jugements en matière criminelle et en matière civile*, konečně další spisy *Queteletovy*, z nichž pro naši úvahu zvláště jsou důležité v r. 1835. vydaný spis *Sur l'homme et le développement de ses facultés ou Essai de physique sociale*, v r. 1846. uveřejněné *Lettres sur la théorie des probabilités appliquée aux sciences morales et politiques* a v r. 1848. vytištěný spis *Du Système Social et des Lois qui le régissent*.

Queteleta jako matematika láká myšlenka, že možno upotřebiti čísel k vyjádření mravních (psychických) vlastností lidských.⁶⁾ Data kriminalní statistiky jsou mu k tomu pouhou pomůckou, poněvadž právě zločiny jsou mimo sňatky jediná jednání, jež poskytují svědectví o tom, co v nitru se děje, a jež statisticky možno zachytiti (tamtéž II., str. 322). Při tom jest si dobře toho vědom, že zločin není vyvoláván výhradně zločinnými vlastnostmi jednotlivcovými, nýbrž, že k tomu musí přibýti ještě dvě další podmínky: předmět, na němž zločin spáchán býti může, a fysická možnost jej spáchati (str. 250.). Jest si tedy vědom, že, chtěje mravnímu zjevu zločinu propůjčiti číselný výraz, musí předpokládati, že jisté zevní okolnosti zůstávají vždy stejné. Pravím jisté zevní okolnosti, neboť *Quetelet* ihned pokračuje, že s určitými přírodními podmínkami počítal jako s veličinami, které různě na

⁵⁾ Guerry již dříve (1826) vydal pojednání: *Statistique comparée de l'état de l'instruction et du nombre des crimes dans les divers arrondissements des cours royales et des académies universitaires de France*.

⁶⁾ *Quetelet*: *Physique sociale* II., str. 364.

zločinnost působiti mohou, jako podnebí, roční počasí, pohlaví a věk. Přes to, že uznává, že tyto a podobné okolnosti na zločinnost působí, přece zjev, jenž *Queteleta* při jeho pozorování nejvíce zarazel, spočíval v tom, že dle jeho mínění zločinnost zůstává stejná, tak že možno dle jeho okřídleného slova mluvíti o jakémsi budgetu zločinnosti,⁷⁾ předpovídati pro příští rok ne ovšem přesný počet zločinů, avšak přece aspoň nejnížší a nejvyšší mez, mezi nimiž pravděpodobně zločinnost se udrží, předpokládaje ovšem, že podmínky zůstanou stejné.

A v tomto omezení, jež *Quetelet* dává svému budgetu zločinnosti, jest skryt celý obsah a dosah jeho objevu. *Queteletovi*, jak opakujeme, nejde o vysvětlení zločinnosti, nejde o nějakou metafysickou otázku svobody neb nesvobody vůle: úkol, který si vytkl, byl velice prostý: hledal číselný výraz pro duševní (morální) vlastnosti lidské. Právě tak, jako měřením zjistil, že lidé, pokud o výšku těla jde, zaujímají stupnici dosti omezenou, jejíž nejnížší a nejvyšší stupeň možno dosti spolehlivě určit, právě tak, ano dle jeho názoru v pozdějších spisech hájeného, ještě v míře vyšší také zločinnost jest lidskou vlastností, jež v jistých přesně ohraničených mezích se udržuje. A této vlastnosti dal *Quetelet* název náklonnost k zločinu, *penchant au crime*, výraz, jenž snad byl hlavní příčinou pozdějších nedorozumění kriminalně statistických. Nesmíme zapomínati: výraz *penchant au crime* vytvořil matematik *Quetelet*, chtěje vyjádřiti pravděpodobnost, že někdo zločinným se stane. Pravděpodobnost ve smyslu počtu pravděpodobnosti, ne ve smyslu nějakého empirického zákona. *Queteletovi* původně nejde o nic více, než o to, aby ukázal, že i mravní vlastnosti člověkovy možno číselně vyjádřiti. Co však činí, aby toho dosáhl? Předpokládá, že lidé jsou stejní a že okolnosti, za nichž žijí, jsou stejné, zvláště, že stejně se jim naskytují příležitosti ke zločinu a že mají stejnou fysickou možnost zločinu se dopustiti. *Quetelet* tedy při své vědecké práci postupuje stejně, jako přírodopytci při experimentu. Chtějíce zjistiti působnost nějaké podmínky, vylučují dle možnosti všechny ostatní podmínky. *Quetelet* ještě si byl tohoto postupu vědom; výslovně podotýká, že nikdy

⁷⁾ *Quetelet* Sur l'homme I., str. 8. Il est un budget qu'on paye avec une régularité effrayante, c'est celui des prisons, des bagnes et des échaffauts; c'est celui-ci surtout qu'il faudrait s'attacher à réduire. *Physique sociale* I. 96.

nemluví o člověku individuálně určitým, nýbrž o člověku vůbec. (str. 321.) Ovšem právě zdůrazňování pojmu *penchant au crime* vzbuzuje vážné pochybnosti, zda skutečně *Quetelet* stále si byl vědom, kde mluví o skutečných zjevech a kde o abstrakci, schematu člověka, pro nějž zavedl výraz „l'homme moyen“, člověk průměrný. Někdy jen stěží se ubráníme dojmu, že tento *homme moyen* jest přímým potomkem toho člověka, s nímž pracovali Montesquieu, Rousseau a ostatní, jejichž *theorie*, jak chlubně hlásá citovaný svrchu úvod k první francouzské statistice, měly býti zažehnány světlem jediné pravé vědy, statistiky.

Quetelet, jenž aspoň v prvních svých spisech tak opatrně svá tvrzení klausuloval, a takový důraz na to kladl, že mu jde jen o znázornění kriminality matematickou formulí, nikoliv o její vysvětlení, jistě netušil, že jeho *penchant au crime* se stane východiskem nekonečných kontroverzí ne na poli statistiky neb matematiky, nýbrž na poli filosofie. Byl to zvláště Angličan *Buckle*, jenž ve své *History of civilisation in England* (1864) první datům, s nimiž pracoval *Quetelet*, rozuměl jako důkazu zákona, ovládajícího sociální bytí, zákona, jenž ničím se neliší od zákonů přírodních. K němu v Německu se přidal s jistými výhradami *Ad. Wagner*.⁸⁾ Teprve po tomto výkladu povstal zvláště v Německu proti *Queteletovi* silný odpor. *Drobisch*,⁹⁾ *Rehmsch*¹⁰⁾ a zvláště *Oettingen*¹¹⁾ namáhali se obhájeti proti objevům *Queteletovým* svobodu vůle.

Tímto hnutím kriminalní statistika se stala podkladem statistiky morální. Pro myslí hloubavé měla patrně slova „*statistique morale*“ zvláštní přitažlivost; dvě věci, jež zdánlivě jsou si zcela vzdáleny: statistika a moralka tu sloučeny v jedno. Že tu mnoho působilo nedorozumění ohledně dvojsmyslného terminu „*morale*“, nelze pochybovati. U *Queteleta*, jako u Francouzů vůbec, jet „*mo-*

⁸⁾ Über die Gesetzmäßigkeit in den scheinbar willkürlichen Handlungen (1864), srov. k tomu *John*: Geschichte der Statistik (1884) I., str. 362. *Meitzen*: Geschichte, Theorie und Technik der Statistik (1886) str. 61, 62.

⁹⁾ *Drobisch*: Die moralische Statistik und die menschliche Willensfreiheit (1867).

¹⁰⁾ *Rehmsch*: Zur Orientierung über die Untersuchungen und Ergebnisse der Moralstatistik. Fichte-Ulrici: Zeitschrift für Philosophie u. philos. Kritik. N. F. LXVIII., str. 213. n. LXIX., str. 43. n. (1876).

¹¹⁾ *Oettingen*: Die Moralstatistik in ihrer Bedeutung für eine Social-ethik. 3. vyd. 1882.

rale“ protivou „physique“, kdežto v němčině je „das Morale“ protivou „des Unmoralen“. Zdá se, že toto nedorozumění spolu s materialistickou filosofií, jež v letech padesátých a šedesátých opanovala vědy společenské, bylo jednou z hlavních pohnutek celkem neplodných bojů, jež vzplanuly kolem kriminální statistiky.

Mezi tím ale nastal obrat v samých základech učení kriminalně statistického. *Queteleta* hlavně překvapila *stálost* dat kriminalně statistických, a na ní budoval své učení o průměrném člověku. To jest pochopitelné, uvážíme-li, že měl po ruce statistický material za dobu poměrně krátkou.

Statistická data od dob *Queteletových* nashromážděná ukázala, že kriminalita není veličinou stálou aspoň potud, že by lidé určitého národa, určitého pohlaví, v určitém věku měli určitý penchant au crime, nýbrž naopak, že kriminalita prožívá značné změny. Teprve *Rehmsch* v r. 1875. k tomu poukázal, že tento zjev odnímá objevu *Queteletovu* půdu pod nohama.

Tím však kriminální statistice se otevřelo nové nepřehledné pole zkoumání: Hledati příčiny tohoto kolísání kriminality. *Starcke* v Prusku,¹²⁾ nejnověji *Fornasari Verce* v Itálii¹³⁾ snaží se uvést pohyb zločinnosti ve vztah k pohybu cen obilí, *Oettingen* ve své *Moralstatistik* snaží se načrtnouti na základě dat kriminalně statistických obraz mravního stavu své doby.

Pokud toto literární hnutí zahrulo na pole metafysiky a snažilo se daty kriminalně statistickými podvrátiti neb proti nim obhájeti víru ve svobodu lidské vůle, necháváme je stranou, zvlášť, poněvadž teprve nedávno o této speciální otázce důkladněji, než by nám na tomto místě bylo možno, pojednal *Weyr*.¹⁴⁾

Na tomto místě jsme chtěli jen na to upozorniti, jakým postupem věda na základě dat kriminalně statistických vybudovaná pod jménem statistiky morální po celé téměř století postrádala bezprostředního styku s trestním právem, speciálně s trestní politikou.

¹²⁾ *Starcke*: Verbrechen und Verbrecher in Preußen 1854—1878. (1884).

¹³⁾ *Fornasari di Verce*: La criminalità e le vicende economiche d'Italia del 1873. al 1890. (e osservazioni sommarii per il Regno Unito della Gran Bretagna e Irlanda (1840—1890) e per la Nova Galles del Sud (1882—1891) Con prefazione da Cesare Lombroso (1894).

¹⁴⁾ *Weyr*: *Problem svobody vůle a statistika*. Sborník věd právních a státních roč. XI. 1911, str. 12. násl.

Teprve pozitivistická škola trestního práva, zvláště v Itálii a ve Francii více svou pozornost obrátila k datům kriminalně statistickým, a zdálo se, abychom jen některá jména uvedli, po pracích Ferriho,¹⁵⁾ Fornasari di Verceho v Itálii, Garofala,¹⁶⁾ Tarde-a¹⁷⁾, van Kana¹⁸⁾ ve Francii, Aschaffenburga¹⁹⁾ a j. v Německu, že skutečně se splní předpověď první francouzské oficiální statistiky, že kriminalní statistika bude zákonodárci ukazovati prospěch a vady jeho opatření.

Příčiny, proč toto očekávání se nesplnilo, spočívají jednak v povaze kriminalní statistiky samé, jednak však též v tom, že nebylo vždy zcela jasno, která jednotka by tvořiti měla základ kriminalní statistiky, následkem čehož kriminalně statistická zjišťování příliš se tříštila.

II.

Již první pěstitelé kriminalní statistiky *de Candolle* a *Quetelet*²⁰⁾ k tomu poukazovali, že v kriminalní statistice zachycujeme jen malý zlomek zjevů, o něž nám jde, zločinů, těšili se však tím, že pravděpodobně poměr mezi počtem zločinů, jež v kriminalní statistice máme zachyceny, a počtem zločinů skutečně spáchaných zůstává stejný, jest tedy koeficientem, jež při konkrétních úvahách svých můžeme nechat stranou.²¹⁾ Touto útěchou konejší své pochybnosti kriminalní statistické podnes.²²⁾ Nelze však tvrditi, že by tato útěcha byla správná. U *Queteleta*, dokud předpokládal, že zločinnost, *penchant au crime*, je přibližně stálá, nebylo možno proti praesumpci stálosti poměru mezi skutečnou a vykázanou kriminalitou mnoho namítati. Jinak však nyní, kdy víme, že kri-

¹⁵⁾ *Ferri*: Studi sulla criminalità in Francia 1825 à 1878. (Annali di Statistica, ser. 2. vol. 21. 1881). La sociologie criminelle.

¹⁶⁾ *Garofalo*: La criminologie. (V. vyd. 1905.)

¹⁷⁾ *Tarde*: La statistique criminelle du dernier demi-siècle (Révue philosophique XV. 1883, str. 49. n.) srov. i *Lacassagne*: Marche de la criminalité en France de 1825 à 1880 (Révue scientifique 1883).

¹⁸⁾ *van Kan*: Les causes économiques de la criminalité.

¹⁹⁾ *Aschaffenburg*: Das Verbrechen und seine Bekämpfung. (II. vyd. 1906.)

²⁰⁾ *Quetelet*: Physique II., str. 251. n., *de Candolle* l. c., str. 176.

²¹⁾ Tak i *Mayr*: Die Gesetzmäßigkeit im Gesellschaftsleben (1877), str. 330, *Wagner*: Gesetzmäßigkeit str. 26.

²²⁾ Ku př. *van Kan* l. c., str. 423.

minalita, aspoň vykázaná, není stálá, nýbrž podléhá často dosti značnému kolísání. Tu již nemůžeme se vyhnouti otázce: nepůsobí na toto kolísání také různý stupeň té socialní vlastnosti, již *Seuffert* přílehavě nazval kriminální citlivostí? V okruh našich úvah kriminálně statistických tím vstupuje činitel, jež starší kriminálně statistické téměř úplně zanedbávali. Kriminalita totiž náleží mezi ona fakta, jež theorie statistická označuje *faits enrégistrés*,²³⁾ vyjadřujíc tím, že tu nejde o skutečnosti, jež bychom bezprostředním názorem k účelům statistickým zjišťovali, nýbrž, jež zjišťujeme z dat úředních k jinému, než statistickému účelu povstalých, totiž ze záznamů o trestních udáních, ze záznamů o obžalobách a z pravidla ze záznamů o vydaných rozsudcích. Od spáchání trestného činu k odsuzujícímu rozsudku je dlouhá cesta, a stupeň její schůdnosti, stupeň pravděpodobnosti, že spáchaný zločin bude udán, udaný zločin žalován a pro žalovaný zločin odsuzující rozsudek vyneseno, nazýváme kriminální citlivostí. Jest na první pohled patrné, že tato kriminální citlivost je v každém kraji, v každém socialním prostředí a ohledně každého druhu zločinu jiná.

V kriminální statistice máme právě obraz kriminality skutečné, jak se zrcadlí ve výkonu trestní spravedlnosti. Podle vad tohoto výkonu, nebo podle neprostupnosti prostředí, jímž zpráva o deliktu prochází, může býti obraz kriminality různě zkreslen. Vady se tu mohou jeviti jednak v různých kategoriích činů (delikty politické, pohlavní), nebo býti následkem zvláštních vlastností pachatelových, zvlášť dle společenské třídy, k níž náleží a v níž zločin spáchal, konečně kotviti v různosti organizace policie a činnosti trestních soudů samých.

Z toho plyne, že z dat kriminálně statistických bezprostředně vůbec nelze spolehlivých úsudků činiti, a tedy také ne *de lege ferenda*.

Abych jen jeden příklad uvedl, mám za to, že nyní právě tak přetřásaná otázka stoupající zločinnosti mladistvých velmi je stížena tím, že statistické výkazy právě podávají nám obraz nejen stoupající zločinnosti osob mladistvých, nýbrž i stoupající citlivosti vůči nim. Snad i vzrůst zločinů ze surovosti je aspoň z části důkazem celkového zjemnění mravů, že totiž-takové delikty, jež se snad dříve trestaly na místě, se nyní udávají a stávají se tak

²³⁾ *Mischler*: l. c., str. 202.

složkou vykázané zločinnosti. Že nápadný vzrůst zločinů proti státním orgánům aspoň z části souvisí s větší intenzitou a lepší organizací bezpečnostní policie a netušeným rozvojem veřejné správy vůbec, bylo již častěji pozorováno.

Máme-li na mysli tuto v povaze věci spočívající vadnost všech statistických výkazů, budeme tím opatrnější při otázkách na něž v kriminalní statistice budeme hledati odpovědi.

Při otázkách techniky kriminalní statistiky se týkajících nesmíme s očí spustiti, že data kriminalně statistická čerpáme, jak zmínka se stala, z největší části z výkazů, jež slouží úlohám justiční správy. Kriminalní statistika a justiční statistika tedy z velké části čerpají z téhož pramene, třeba by v tomto směru v poslední době byla nastala vítaná změna tím, že vedle výkazů v tabellární formě státními zastupitelstvy podávaných a v přední řadě účelům justiční statistiky sloužících byly zavedeny individuální výkazy o každé odsouzené osobě,²⁴⁾ t. zv. trestní listy, a obšírné výtahy z nich, t. zv. listy sčítací. Ovšem ani tu není přesné hranice. Neboť listy sčítací v obšírnější formě listů trestních tvoří katastr osob odsouzených a slouží tedy zároveň praktickému výkonu justice trestní,²⁵⁾ jednak na př. nový tabelární výkaz E., zaznamenávající počet odsouzení a osvobození pro jednotlivé trestné činy a to s rozlišením, jde-li o čin hlavní či vedlejší,²⁶⁾ poskytuje vděčný kriminalně statistický material pro nauku o konkurenci trestných činů.

Již tento námátkou vybraný příklad ukazuje nám, že v datech kriminalně statistických v širším smyslu, zahrnujíc v ně též výkazy justiční statistiky, máme sčítány jednotky trojího druhu: jednak trestní případy, les affaires v terminologii francouzské kriminalní statistiky, totiž počet provedených trestních procesů, dále počet

²⁴⁾ Nař. min. spr. z 20. prosince 1895. věst. min. spr. čís. 29, pozměněné nař. z 8. prosince 1897, věst. čís. 47. (sčítací listy vyhotovují se jen při odsouzení pro zločin a přečin; jen nařízením min. spr. z 13. prosince 1904, věst. čís. 19. zavedené sčítací listy ohledně mladistvých do 20 let vyhotovují se též při odsouzení pro přestupky dle § 523 a 269a) tr. z.).

²⁵⁾ *Le Poittevin: Le Casier judiciaire. Étude critique sur le Casier Judiciaire en France et dans les Pays Étrangers (1907). Forcher: Rückfallstatistische Studien unter besonderer Berücksichtigung der österr. Rückfallstatistik. Stat. Monatsschrift. N. F. XIV. 1909, str. 193. n.*

²⁶⁾ Nař. min. spr. z 25. února 1901. Věst. čís. 5.

trestných činů, pro něž k odsouzení došlo, a konečně počet odsouzených osob. Že tato data se nekryjí, netřeba blíže doličovat. Jest jasno, že v téže trestní věci může jíti o více činů několika pachateli spáchaných, že dále při počítání dle spáchaných zločinů počítá se zločin více osobami spáchaný jednou a více zločinů jedním pachatelem spáchaných vícekrát a naopak při počítání dle osob odsouzených.

Otázka jest, na který způsob počítání budeme klásti důraz při úvahách de lege ferenda.

Že počítání trestních případů nám, pokud nám jde o hmotné trestní právo, mnoho nepoví, jest na bíledni. Závisíť sloučení a rozloučení procesu na okolnostech, jež s materiální stránkou zločinu téměř nikdy nesouvisí. Toto sčítání by nejvýše mohlo býti závažné při úvahách processualných, ještě spíše pak při úvahách spadajících do rámce opatření justiční správy, pokud jí jde o zjištění, jak jednotlivé soudy neb kategorie soudů jsou zatíženy prací a pod.

Pochybnější je otázka, máme-li se stanoviska kriminalně politického větší důraz klásti na sčítání činů, či pachatelů, nebo, máme-li obojí toto počítání pokládati za rovnocenné.

Pokládám za nutno na tuto otázku upozorniti, poněvadž v Německu vlivem *Sentemannovým*²⁷⁾ se značný důraz v oficiálních statistikách klade na počítání činů, i není vyloučena možnost, že dojde-li po reformě trestního práva u nás k reformě oficiální kriminalní statistiky, vliv příkladu Německa se i u nás osvědčí.

Odpověď na otázku, pro který a zda snad pro oba způsoby počítání se máme rozhodnouti, můžeme čerpati jen z účelu, k němuž kriminalně statistické zkoumání podnikáme.

Pokud především o počítání spáchaných zločinů jde, dlužno si jasně představit, co znamenají dotyčná data. Dejme tomu, že kriminalní statistika vykazuje v určité době v určitém obvodu 1000 zločinů určitého druhu. To znamená především toliko, že soudy v onom obvodu vynesly odsuzující rozsudky pro 1000 činů tohoto druhu. To jest fakt, který o sobě má zájem jen pro justiční správu, pro kriminologa nejvýše potud, pokud mu jde o zjišťování státní represe proti zločinům. Jinak se tento fakt dle toho, co

²⁷⁾ *Sentemann*: Die im engeren Sinne soziale Kriminalstatistik als Statistik der Rechtsgüterverletzungen. Schmoller, Jahrbuch 1899, str. 1 n.

před chvílí bylo vyloženo, stává pro kriminologa zajímavým tím, že z něho může souditi, že v onom obvodu bylo spácháno jisté množství zločinů, jež ovšem přesně určit nelze. Dejme však tomu, že by se podařilo tento počet skutečně spáchaných zločinů aspoň přibližně odhadnouti, ku př. v našem příkladě na 2000. Co můžeme z tohoto faktu vyvozovati?

Hledíme-li na zločin se stanoviska výsledku, praví nám tento údaj, že 2000krát byl podniknut útok na právní statek, k jehož ochraně dotyčný trestní předpis jest vydán. Tak čte statistické výkazy o počtu spáchaných zločinů právě *Sentemann*, a tvrdí, že tímto pojmáním docházíme k poznání socialního významu zločinu.

Socialní význam zločinu bychom z těchto dat mohli vyvozovati dvojím způsobem. Buď bychom mohli výkaz 2000 zločinů čísti tak, že dvoutisíckrát přišel právní statek, proti němuž dotyčný druh zločinů míří v nebezpečí, či, že tento právní statek v tomto území je dvakrát tak ohrožen, jako v jiném území, kde spácháno bylo v stejném období jen 1000 zločinů tohoto druhu. Anebo, že 2000krát u neznámého počtu osob povstal úmysl tento právní statek ohroziti, čili že se 2000krát projevila neúcta k tomuto právnímu statku, neb že — a tak interpretuje *Sentemann* — v tomto okrsku je dvakrát tak velká neúcta k onomu právnímu statku, jako v území, kde v téže době spácháno bylo 1000 zločinů tohoto druhu.

Přihlédneme-li však blíže k první interpretaci, že v území, kde se páše 2000 zločinů určitého druhu, je právní statek, proti němuž dotyčný druh zločinů míří, dvakrát tak ohrožen, jako tam, kde se páše jen 1000 zločinů tohoto druhu, vidíme, že výklad tento není správný. Neboť především je vůbec těžko mluvit o nějakém ohrožení „právního statku“, když „právní statek“ jako vlastnictví, čest, státní pořádek není cosi hmotného, nýbrž jen abstrakta, jež vyvozujeme z právních předpisů trestních. Avšak i označíme-li slovem „právní statek“ ztělesnění právního statku, věci, jež ukradeny býti mohou, život osoby A., pak přece se nám nedostává měřítko pro posouzení stupně ohrožení těchto statků, poněvadž právě nevíme, kolik těchto statků v dotyčném obvodu bylo.

Východisko, jímž této námitce uniknouti míní kriminalní statistika německá, nelze pokládati za správné. Německá statistika totiž počet spáchaných zločinů uvádí do vztahu k počtu obyva-

telstva dotyčného obvodu, a poskytuje nám tak obraz, kolik zločinů připadá na 10.000 obyvatel v tom kterém obvodu usedlých. Mám za to, že tím „socialní význam“ zločinu vystižen je jen velmi nedokonale. Neboť nepřihlížíme-li ani k velké skupině deliktů proti statkům obecným, jež nijak nelze pokládati za reprezentovány počtem obyvatelstva, jest jisto, že 10.000 obyvatel nemajetných neb s majetkem nemovitým, neb konečně s majetkem v pevných skříních uzamčeným je mnohem méně vydáno nebezpečí krádeže, než 10.000 obyvatel s majetkem movitým, nedbale chráněným. Vyskytne-li se tedy v obou těchto okrscích po 2000 deliktech majetkových, nebude nikdo tvrditi, že nebezpečí majetku hrozící jest v obou stejné.

Již z tohoto příkladu jest patrno, že, chceme-li poznati „socialní význam zločinu“, musíme znáti prostředí, v němž zločin byl spáchán, a především, že musíme znáti zločince samého.

Ovšem *Sentemann* má na mysli cosi podstatně jiného. Chce totiž svým počítáním činů zjistiti, jak v kterém obvodu stoupá neb klesá nevážnost k určitému právnímu statku, k majetku, k veřejnému řádu a pod. Zcela nepochybně tu máme před sebou reminiscenci na *Queteletův* penchant au crime, jen že u *Sentemanna* pojem tento je prohlouben novějšími naukami o právním statku. Zdá se mi však, že primitivnímu *Queteletovu* penchant au crime náleží přednost před *Sentemannovou* „neúctou k právnímu statku“. *Sentemann* totiž přehlíží rozdíl, který jest mezi motivem, jenž zákonodárce vedl k vydání trestního předpisu a motivem, jenž žene zločince k jeho přestoupení. Jest možno tvrditi, že zákonodárce vydává své předpisy, aby chránil určitý právní statek, ale nemožno tvrditi, že by pachatel vždy jednal z neúcty k právnímu statku, proti němuž útočí. Ale kdyby ani toho nebylo, mravní hodnota činu bude zcela jiná dle toho, zda někdo jen sběhem nepříznivých okolností hnán úctou k právnímu statku porušil, či zda již se mu to stalo milým zvykem, či dokonce jest mu to živností.

Také statisticky technický důvod, jenž se pro *Sentemannovo* počítání zločinů uvádí, nepřesvědčuje. *Sentemann* totiž míní, že zločiny možno mnohem snáze počítati, než zločince, poněvadž aspoň dle dnešní techniky kriminalně statistické, ročního zasílání sčítacích listů, zločinec, jenž ve dvou různých letech zločinů se dopustil, se počítá dvakráte. Jest otázka statistické techniky,

nebylo-li by lze a jak by bylo lze tuto závadu odstraniti.²⁸⁾ Zdá se mi však, že při počítání činů jsou jiné, závažnější závady. Bylo-li více osob zúčastněno na tomtéž trestném činu, bylo by nutno čin tento počítati tolikrát, kolik osob se na něm zúčastnilo, ano *Sentemann* míní, že by bylo dokonce nutno počítati několi-kráté čin mířící proti různým právním statkům, tak na př. násilné smilstvo jednou mezi činy proti mravnosti, jednou mezi činy proti osobní svobodě. Ale ani kdyby všech těchto pochybností nebylo, kdyby methodou *Sentemannovou* skutečně se podařilo zjistiti, jak v kterém obvodu je rozšířena, jak stoupá a klesá neúcta k určitému právnímu statku, jaké praktické důsledky bychom z tohoto poznatku mohli vyvoditi? Pochybuji, že mnohem více, než banální pravdu, že, kdyby se nám podařilo zvýšiti úctu k právním statkům, by pravděpodobně bylo méně zločinů, předpokládaje ještě k tomu, že skutečně neúcta k právním statkům je jednou z příčin zločinu. Že k tomuto poznatku věru by bylo škoda nákladných a namáhavých prací statistických, netřeba blíže doličovati.

Za počítání trestných činů místo počítání zločinců s jiného stanoviska se přimlouvá *Poletti*.²⁹⁾

U *Sentemanna* je suma zločinného jednání měřítkem pro morální výši společenského celku. Zjišťuje tedy *Sentemann* jen passiva konta mravnosti; ke správnému úsudku bylo by nutno znáti i konto aktiv, folio činů mravně cenných.

Tak aspoň soudí *Poletti*. Je-li kriminalita souborem činnosti škodlivé, společenské žití ohrožující, nelze říci, že by soubor zločinů vykazoval skutečně kriminalitu, dokud stejnoměrně stoupá činnost užitečná, společenské žití udržující. Kriminalita jest tedy teprve zbytek, jež obdržíme, odčítáme-li od činnosti zločinné činnost společensky užitečnou.

Poletti na tomto základě stanoví svůj t. zv. zákon kriminality, jenž zní, že se stoupající kulturou klesá kriminalita. Avšak zákon

²⁸⁾ Srov. k tomu *Köbner*: Die Methode einer wissenschaftlichen Rückfallstatistik (*Zeitschrift für die ges. Strafrechtsw.* XIII. (1893) str. 615. n.) v. *Scheel*: l. c., str. 190. *Zucker*: Ein Beitrag zur Entwicklung einer richtigen Rückfallstatistik. (Zvl. otisk z *Jurist. Blätter* 1894.) O otázce jednáno zvláště na V. sjezdu mezinárodní jednoty kriminalistické.

²⁹⁾ *Poletti*: Il sentimento e la persona giuridica nella scienza di diritto penale (1887), str. 70. n. zvl. str. 93.

tento jednak není empirický, jmenovitě není metodou statistickou získán, jednak spočívá na logickém nedorozumění. Není získán metodou statistickou, poněvadž rozvoj činnosti společensky užitečné nelze statisticky zachytiti. Vidí-li *Poletti* výraz rozvoje společensky užitečné činnosti, na př. v rozvoji zahraničního obchodu, přehlíží, že tu jde o zjev příliš složitý; stěží by se dalo dokázati, že kraj s nižším zahraničním obchodem by musil vykazovati méně užitečné činnosti, než kraj, jež dary přírodní, příznivá poloha, historické tradice ženou k zahraničnímu obchodu. Zákon *Polettiho* však se zakládá též na logickém nedorozumění: Užitečné a neužitečné je sice v logickém poměru $a : non a$, ale nemůžeme tvrditi, že by činnost zločinná mohla býti vyvážena, jaksi annullována činností užitečnou, na př. stoupající počet vražd stoupajícím počtem porodů. A konečně, kdyby všech těchto námitek nebylo, jaké poznatky kriminalně politické by bylo možno čerpati z počítání činů dle návodu *Polettiho*? Asi ne mnohem více, než, že je pro společnost výhodné podporovati činnost společensky užitečnou. K tomuto objevu nepotřebujeme kriminální statistiky.

Tyto dva příklady *Sentemanna* a *Polettiho* snad stačí k průkazu, že od statistiky, počítající jednotlivé zločiny pro reformu trestního práva ničeho očekávati nemůžeme. Jsme tedy přímo vedeni ke statistice dle počtu osob zločinných. Ovšem i tu jsou četné technické obtíže. Jednak základní vada všech kriminalních statistik, totiž nesouhlas mezi kriminalitou vykázanou a skutečnou, na nějž jsem již svrchu upozornil. Za druhé, že se, aspoň v různých letech nevyhneme dvojímu a vícenásobnému počítání téže osoby, konečně obtíže, jež poskytuje správná statistika zpětnosti, jež se ostatně v poslední době podařilo aspoň německé kriminální statistice z velké části překonati.

Pro nás však na tomto místě závažná jest otázka, v jakém vztahu jest kriminální statistika na počtu osob vybudovaná k reformě trestního práva.

Jedno jest jisté: že totiž tento druh kriminální statistiky nám umožňuje mnohem jasnější názor na příčiny zločinnosti, než statistika na počtu činů vybudovaná. Neboť třeba bychom sebe větší význam přikládali vlivům společenským, a třeba bychom k nim i počítali kulturní činitele, jako *Sentemannovu* neúctu

k právním statkům, vždy tyto vlivy musí projítí mediem individua, než vedou k činu, a sice individua, o němž musíme předpokládati, že oproti těmto vnějším vlivům vykazuje slabší resistenci.

Chceme-li tedy nabýti jakéhosi názoru na příčiny zločinnosti, musíme především znáti individuum, na něž působily, a v jehož duši se pretvořily v popud k jednání zločinnému.

K tomu přistupuje argument další. Byť by sebe zajímavější byly úvahy o společenské mravnosti, a byť bychom připustili možnost ji v kriminalní statistice zachytiti — což nepokládáme nikterak za prokázáno, poněvadž ke zločinům někdy ženou momenty, jež s mravností nemají nic společného, a nemravnost v nesčíslných jiných formách se vybíjí, než právě ve zločinnosti — v kriminalní statistice jako základně pro kriminalní politiku vždy hledáme v přední řadě data, z nichž bychom souditi mohli na vhodnost toho neb onoho opatření *v rámci trestního práva*. Jde tu tedy vždy o opatření proti pachateli, a již z toho plyne, že nám kriminalní statistika, má-li sloužiti reformě trestního práva, musí především poskytnouti co možná jasný obraz o pachateli. To pak může jen statistika na počtu odsouzených osob zbudovaná.

Ovšem právě důkladné kriminalně statistické práce italské a francouzské ukázaly, že naděje, že by jen z dat kriminalní statistiky bylo lze zjistiti příčiny zločinnosti, byly namnoze přeceňovány.

Především již zjevy, s nimiž zločinnost jako jejich účinek do spojení přivádíme, nelze přirozeně z kriminalní statistiky samé vyčísti, nýbrž jen z více méně podrobného studia jednotlivých zjevů vyvoditi. Tak máme-li za to, že zločinnost souvisí s hospodářskými poměry, se stavem civilisace, s raçou a pod. Závažnější jest, že bývá velmi často nesnadno činitele, jehož působení na zločinnost statisticky chceme zjistiti, ciferně vyjádřiti a statisticky zachytiti. Též na otázku, jak vlastně společenští činitelé na zločinnost působí, nám nemůže odpověděti kriminalní statistika sama. Ta jen nám může ukázati v nejhrubších rysech, kde asi vězí nějaká vada v našem společenském životě. Nebudeme tedy pokládati obraz kriminality, jaký nám poskytuje kriminalní statistika, za zjev samostatný, nýbrž vždy jen za symptom nějakého hlubšího zjevu.

Chceme-li poznati příčiny zločinnosti, pak musíme data kriminalně statistická přezkoumávati a doplňovati podrobným zkou-

máním jednotlivým, jež přirozeně omezíme na okruh tak malý, abychom pokud možná všechny činitele, jež na zločinnost ve směru, o nějž nám jde, působily, postřehnouti mohli. Touto snahou nesený jsou již novější spisy kriminologické, jež zřikajíce se fascinujícího efektu velkých cifer, spokojují se skrovnými úsudky jistými místo marného pachtění se po vševládoucích velkých zákonech kriminality. Toto drobné studium pak může též náležitý zřetel vzíti na onen sociální zjev, jež jsme svrchu označili jako kriminální citlivost, a tím překonati hlavní vadu kriminálních statistik, nesouhlas mezi kriminalitou skutečnou a vykázanou.

A právě zjištění, že kriminalita v kriminální statistice vykázaná je jen symptomem příčin ke zločinnosti ženoucích, dopomáhá nám k řešení vztahu mezi kriminální statistikou a reformou trestního práva. Ukazuje nám, že statistika není jedinou a nejvydatnější metodou, jíž o stavu zločinnosti, jeho pohybu a příčinách se poučiti můžeme. Statistika podává nám jen jakýsi rámeček, jež podrobným zkoumáním doplniti nutno. Toto podrobné zkoumání chybí nám doposud téměř úplně a tím, nikoliv snad vadností kriminálních statistik vysvětlujeme si malou účast výzkumů kriminálně statistických při úvahách de lege ferenda.

A ještě na jeden moment musíme upozorniti, jež pokládáme za důležitý jak pro kriminální statistiku, tak pro trestní právo samo. Jednotky, s nimiž kriminální statistika pracuje, dány jsou typy jednotlivých trestných činů, jak trestním zákonem jsou vymezeny. Činy, jež jako krádeže, podvody, násilí proti úřední osobě dohromady počítati máme, mohou však se stanoviska kriminálně statistického míti ráz velice rozdílný. Stoupající počet urážek Veličenstva nemusí býti důkazem klesání loyality, nýbrž tuhé zimy, jež nutí tuláky, aby pohodlným způsobem si hledali přístřeší na delší dobu. Poněvadž při těchto rozdílech mezi činy, jež sice označujeme tímtež jménem, jež však co do příčin svých i svého sociálního účinku jsou velice různé, také různá trestní opatření jsou indikována, stýkají se v tomto bodě zájmy kriminální statistiky se zájmy kriminální politiky. Rozlišení typů trestných činů, či skutkových podstat dle znaků kriminologicky závažných zjeví se nám tak jak pokrokem v kriminální politice, tak ziskem pro kriminální statistiku. Dlužno uznati, že chystaná

osnova trest. zákoníku v tom směru znamená značný pokrok oproti platnému právu, a že kriminalní statistika na ní vybudovaná nám poskytne hlubšího názoru do dění zločinného, než mohla statistika pracující s platným právem.

Snahy o reformu řádu čeledního v království Českém.

JUDr. Rudolf Krejčí.

Otázka změny čeledního řádu stala se aktuální nejen u nás, nýbrž i v jiných zemích rakouských a i v cizině. Na sněmu král. Českého byla vyvolána četnými peticemi interessentů a iniciativními návrhy poslanců českých i německých. Na Moravě a v Dolních Rakousích nabyly reformní snahy již konkrétní formy, jelikož sněmy těchto zemí usnesly se na osnovách zemských zákonů, jimiž se mění nynější řád čelední. Osnova nového čeledního řádu pro Vídeň, přijatá sněmem dolnorakouským stala se také již zákonem. Jest proto zajisté na čase, abychom zkoumali, jaké jsou *příčiny a cíle* těchto reformních snah u nás, jakož i jsou-li jednotlivé opravné návrhy účelný a proveditelný. Chceme-li ovšem podrobiti za tímto účelem podrobné kritice nynější řád čelední a vystihnouti pokud a v jakém směru vyhovuje aneb vyžaduje změny, třeba, abychom objasnili *podstatu a právní povahu* poměru čeledního.

Poměr čeledi k hospodáři týče se ovšem především osobních a životních zájmů čeledi. Ty jsou předmětem úpravy poměru čeledního po stránce *soukromoprávní*, jelikož jde v podstatě o vytčení vzájemných, pořadem práva proveditelných práv a povinností obou stran z poměru služebního. Moment soukromoprávní však podstatu poměru čeledního nevyčerpává. K zájmu, jaký mají čeled i hospodář na úpravě vzájemného poměru právního druží se vynikající zájem veřejný, určovaný *hospodářským a sociálním* významem čeledi. Čeled jest totiž nepostrádatelnou pracovní silou v zemědělství, jehož existence není bez pracovní síly čeledi myslitelná. Z tohoto důvodu jest hospodářský i sociální význam čeledi adaequátní významu zemědělství pro všecken život hospodářský i společenský a ovšem i pro veřejnou správu. Pracovní